Мс Ивана ВРАНИЋ
Београдска пословна школа
Висока школа струковних студија

УДК 37.016:003-028.31
- стручни рад -

КОНЦЕПЦИЈА ПОЧЕТНЕ ПИСМЕНОСТИ КОД ДЕЦЕ ПРЕДШКОЛСКОГ УЗРАСТА

Сажетак: Овај рад има за циљ да из перспективе педагогије и лингвистике испита сам почетак процеса описмењавања које започиње у раном детињству. Рад је заснован на претпоставкама да настава у предшколској установи позитивно утиче на даљи развој писмености и формалног образовања, и да на описмењавање деце предшколског узраста утичу бројни друштвени фактори као што су окружење, породица, друштвени и економски статус, пол и слично.

За потребе овог емпиријског истраживања одабран је узорак који чине 54 васпитача/васпитачица и 51 учитељ/учитељица који имају вишегодишње искуство у раду са предшколском, односно школском децом. Корпус овог истраживања чине два упитника који су обрађени квалитативном методом. Подаци су прикупљани на територији града Београда и Новог Сада током тромесечног периода – марта, априла и маја 2014. године.

Добијени подаци дали су одговор на то како друштвени фактори обликују процес раног описмењавања. На тај начин могу се развити нови приступи раном описмењавању и обезбедити валидни подаци који би побољшали дизајнирање школског програма за формално описмењавање.

Кључне речи: почетна писменост, предшколска деца, васпитачи/васпитачице, учитељи/учитељице, образовање.

1. Увод

Писменост се данас сматра основним људским правом, и представља главни предуслов за свакодневну комуникацију и развијање критичке свести у друштву. Само дефинисање писмености током времена се мењало. Друштвени и економски развој су у највећој мери утицали на то, а с краја прошлог века и појава нових дигиталних средстава за комуникацију, која је концепцију писмености подигла на виши ниво. Из тих разлога, данас се под појмом писменост подразумева најпре читање, писање и разумевање, али и познавање рада на рачунару, односно информатичка писменост (Hull & Hernandez, 2008).

Основни циљ овог рада јесте да испита сам почетак процеса описмењавања које започиње још у раном детињству. Како би се обезбедило довољно валидан корпус на основу кога би истраживање било спроведено,

анкетирани су васпитачи и васпитачице који раде са предшколском децом и имају искуства у настави ране писмености, и учитељи и учитељице, помоћу којих је добијена комплетна слика о нивоу писмености деце узраста око седме године живота. У првом делу рада биће представљен теоријски оквир који дефинише и објашњава рану писменост и њене елементе. Други део рада садржи приказ истраживања и анализу резултата до којих се дошло. У овом раду се фокусирам искључиво на рани развој вештине писања и читања у оквиру ширег појма писмености.

Претпоставља се да свако дете у предшколском узрасту, чак и дете са одређеним инвалидитетом, располаже са довољно когнитивних, моторичких и комуникативних способности које су неопходне за описмењавање. Мишљења сам да настава писмености код деце предшколског узраста доприноси бољој спремности и развијању језичких вештина, али, такође сматрам да на усвајање вештине писмености значајан утицај има социоекономски статус детета, образовање родитеља, окружење и контекст, и да се когнитивни процеси при раном усвајању писмености код мушке и женске деце разликују. Дакле, основна претпоставка овог рада јесте да настава у предшколској установи доприноси бољој спремности детета за даље школовање, односно описмењавање, и да је развијање вештине писмености код деце у предшколском узрасту условљено бројним спољашњим факторима који га обликују.

2. Дефиниција и елементи ране писмености

Рана писменост представља основу за даље описмењавање, стога, важно је адекватно приступити развијању ове вештине још у раном детињству. Међутим, намеће се питање да ли је оно процес који родитељи, односно васпитач/васпитачица могу да контролишу или се он спонтано развија. Наиме, данас деца бивају изложена различитим визуелним и аудитивним средствима, као што су телевизија и рачунари, али и бројне играчке, сликовнице, која помажу детету да креира стварност и обогати сопствена искуства. На тај начин дете спонтано упија знакове и поруке које долазе из окружења и временом их преноси на папир у виду симбола и цртежа. Управо овакав вид изражавања се може сматрати зачетком ране писмености. Читање и писање се могу сматрати когнитивним средствима за реализацију писмености, међутим, писменост је много сложенији концепт који започиње на овај начин, али се грана у више праваца. Општеприхваћена и класична дефиниција ране писмености подразумева „учење знакова (графема и фонема) од којих је саздано неко писмено одређеним стратегијама поучавања што за последицу има усвајање сложених вештина писања и читања” (Клементовић & Терзић, 2013: 3). Међутим, сама дефиниција писмености, која се односи и на дефинисање писмености код одраслих, је еволуирала и данас она подразумева комплексан спој вештина читања, писања, говора и слушања, али и ангажовање других когнитивних процеса и ванлингвистичких знања (Ценчич, 2000: 40).

Вајтхурст и Лониган (Whitehurst & Lonigan, 1998: 849-854) говоре о томе како писменост код деце настаје спонтано и по мање-више предвидивом временском редоследу. Као елементе почетне писмености они истичу: 1) сам језик, 2) концепт слова (препознавање слова и његове функције), 3) лингвистичку свесност (дете је способно да спозна разлику између две речи), 4) коренспонденција фонема-графема (свесно повезивање глас са словом), 5) почетно читање (имитирање читања и препознавање знакова и ознака), 6) почетно писање (имитирање писања или почетно усвајање записивања слова), 7) други когнитивни фактори и мотивација.

Према програму који је у Србији обавезан од 2006. године, предшколске установе су у обавези да започну наставу са децом која навршавају пет и по година. Овај вид едукације предшколске деце подразумева припрему детета за школовање, а тежиште јесте управо на описмењавању. Иако је познато да предшколска средина има позитиван утицај на развој почетне писмености и језичких способности (Whitehurst & Lonigan, 1998: 856), ова тема је изазвала многе расправе међу васпитачима, наставницима, педагозима и психолозима који свој став заступају са различитих становишта. Супротстављена мишљења темеље се на чињеници да се код предшколске деце, односно код деце пет, шест година старости, основни принципи говора још увек развијају. Међутим, новија истраживања показују да развој говора јесте кључан чинилац, али није и пресудан за развој писаног језика јер се „обе вештине развијају симултано уз узајамну подршку” (Гријак, 2007: 11).

До сада се показало да предшколски период представља изузетно активан период за учење писаног језика и почетне праксе читања (Hiebert, 1988). Окружење, средина и породица, као нуклеус, имају највише утицаја на „развој раних капацитета за писменост” (Митровић, 2010: 185). Наиме, уколико дете одраста у писменој породици, оно бива изложено различитим формама и облицима писаног и говорног језика, оно уочава циљ и сврху говора, читања и писања, што, по мом мишљењу, доприноси заинтересованости.

Меклејн и Мекнејми (McLane & McNamee, 1990) сматрају да деца, док необавезно пискарају по папиру или док слушају приче које им одрасли читају наглас, откривају употребу и саму сврху писаног језика. На тај начин они схватају да писани језик могу да користе како би пренели поруку, а да читањем прича развијају нове идеје и доживљаје. Развој писмености код деце започиње са активностима употребе симбола; игра с различитим материјалима и предметима, цртање, импровизација читања и писања кроз игру. Једно вишегодишње истраживање о ефектима читања мајке детету током прве три године живота (Raikes et al., 2006) је показало да је читање деци најранијег узраста, чак и онда када она нису способна да препознају слова, основа и база за каснији развој језичких вештина. Један део испитивања чинио је интервјуисање 1001 мајке, које су имале децу од 12, 24 и 36 месеци старости и које су им свакодневно читале приче. Резултати су показали да су когнитивне способности биле развијеније код трогодишње деце којима су мајке редовно читале јер је временом дечији речник постао богатији.

Многа истраживања бавила су се узрочно-последичном везом између развијања вештине писмености и окружења у коме се оно одиграва. С тим у вези, испитивање Верховена и Вермера (Verhoeven & Vermeer, 2006) показало је да се развојни процес описмењавања разликује у зависности од пола детета, припадности одређеном друштвеном и економском staleжу и односа који родитељи развијају са дететом. Иако не постоји много студија која се баве и потврђују став да постоји одређена разлика између усвајања писмености код мушке и женске деце, нашироко се чини интересантном позната чињеница да женска деца проговоре пре него мушка. Одређене студије из области развојне психологије показале су да се код женске деце говор углавном брже развија и да она „постижу ранију потпуну зрелост артикулације, раније почињу да говоре у реченицама, говор им је раније разумљив и речник богатији него код дечака истог узраста“ (Гријак, 2007: 16).

Са аспекта развојне психологије и лингвистике може се уочити комплексна, бидиректна веза између језика, писмености и понашања код деце. Релевантно истраживање овог феномена спровео је Хартас (Hartas, 2012). Путем овог истраживања представио је низ доказа који потврђују да дете које има језичке потешкоће најчешће показује и проблематично понашање, и обрнуто. Он је примето да деца чије су вештине читања и писања недовољно развијене доживљавају фрустрирајућа искуства, анксиозност и имају проблем са контролом емоција на самом почетку формалног образовања. Међутим, према Хартасу понашање се код деце мења у току детињства и проблеми који су се манифестовали у предшколској установи или самом почетку формалног образовања могу бити превазиђени.

Са циљем да се понуде могући одговори на кључна питања везана за рано описмењавање, спроведено је емпиријско истраживање, а подаци обрађени квалитативном методом. Једна од претпоставки Гудманове (2007) јесте да при дефинисању и проучавању почетне писмености код деце неизоставни елемент јесте улога васпитача и учитеља. Они нам могу пружити кључне податке о процесу описмењавања, јер, с једне стране, активно учествују и усмеравају децу при усвајању вештине читања и писања, а с друге стране, посматрају реакције и искуства деце. Из тог разлога, узорак овог истраживања чине, с једне стране, васпитачи и васпитачице, а с друге, учитељи и учитељице, чија су искуства о прагу деље писмености од непроцењиве вредности за генерисање сазнања из ове области и помоћу којих се настава описмењавања може знатно унапредити.

3. Методологија обраде података, узорак и корпус истраживања

У одељцима који следе биће детаљније приказани узорак и корпус истраживања, а потом и резултати до којих се дошло на основу квалитативне и квантитативне анализе прикупљених података. Очекује се да ће анализа прикупљених података испитати и приказати да ли настава у предшколској институцији има позитиван ефекат и какви су спољашњи утицаји који делују на успех описмењавања предшколске деце.

За потребе овог истраживања одабрана су два узорка. Један узорак чини 54 васпитача и васпитачица, док други узорак чини 51 учитељ и учитељица. Критеријум за одабир овог узорка је подразумевао да су испитаници високообразовани и да имају вишегодишње искуство у раду са предшколском децом, односно школском децом и њиховим описмењавањем. Подаци су прикупљани на територији града Београда и Новог Сада, у неколико предшколских и школских установа током марта, априла и маја 2014. године, и то помоћу посебно креираног корпуса који чине два упитника.

Упитник који је био намењен васпитачима/васпитачицама састојао се од десет питања комбинованог типа, где су одговори били понуђени, међутим, сваки одговор је било пожељно објаснити, и од једног питања отвореног типа. Упитник који је био намењен учитељима и учитељицама садржао је девет питања, од којих је осам било комбинованог типа, дакле, одговори су били понуђени, али је сваки било пожељно објаснити, док је једно питање било отвореног типа.

3.1. Приказ добијених резултата истраживања обрадом упитника за васпитаче и васпитачице

Према мишљењу 37 васпитача/васпитачица зачетак почетне писмености представља цртање и пискарање по папиру, док је преосталих 17 мишљења да је то заправо записивање одређених слова и препознавање одговарајућег гласа.

Слике, симболи и други прикази помажу детету да декодира значења неке речи. Сви испитаници и испитанице сложили су се да је визуелно опажање код деце веома изражено, и да деца помоћу симбола лакше памте ствари, али их и користе како би приказали оно што виде, чују или осећају. На овај начин се код деце развија логичко размишљање и закључивање, али и креативност.

Од васпитача и васпитачица затражено је да одговоре да ли деци контекст и окружење помажу при усвајању писмености. На ово питање је 48 испитаника/испитаница одговорило позитивно, уз објашњење да је врло важно да средина буде подстицајна за децу при усвајању нових слова, речи и језичких структура. Испитаници/е сматрају да ће од очекивања и утицаја средине зависити и дететови продукти. Само њих 6 је дало негативан одговор.

Сматра се да занимљиви садржаји као што су одређене игре речи, читање бајки и прича, доприносе да се деца заинтересују за самостално читање и писање. Овакав став дели 52 испитаних васпитача/васпитачица, док се преостало двоје са тиме не слаже. Већина испитаника/испитаница сматрају да се занимљивим садржајима подстиче дететова жеља да и само научи да чита и пише, такође сматрају да је управо ово један од кључних начина да дете прошири свој фонд речи, а поред тога и да развије правилан изговор и лепо изражавање. Многи наводе да многа деца несвесно траже текст и да док држе сликовницу (без текста) и причају причу у ствари опонашају васпитача/васпитачицу.

Може се приметити да деца и пре предшколског узраста имају развијену свест о словима и начину њиховог функционисања на вишим нивоима. Другим речима, деца врло рано постају свесна да више слова гради реч, а више речи реченицу. С тим у вези, сви васпитачи/васпитачице потврдили су да свако дете већ у предшколском узрасту поседује неки облик предзнања о словима и бројевима, па чак и раније, око треће године. Они објашњавају да многа деца знају да пишу нека слова, нека деца чак и речи, знају да броје, нека и сабирају и одузимају до 10. Такође, старији испитаници/испитанице виде последњих година пораст предзнања предшколаца, које објашњавају већом изложеношћу деце разним видовима говорог и писаног језика који долази путем савремених медијских средстава.

Процес усвајања нових слова, гласова и речи прати и појава грешака. Када су васпитачи/васпитачице упитани да опишу грешке које деца у овом узрасту праве приликом описмењавања, показало се да деле врло слична искуства. Највећи број испитаника навео је да деца често погрешно артикулишу гласове (Ш – С, Ж – З и слично), да приликом изговарања речи праве инверзију гласова и да уче слова механички, без разумевања. Поред тога, наводи се и недовољно развијена фина моторика, али и нестрпљивост. Једна васпитачица је приметила да се често дешава да дете које је погрешно усвојило изговор гласа у почетку тај глас погрешно и записује.

Седмо питање тиче се тога да ли деца са slabим или никаквим предзнањем о словима и бројевима теже развијају вештину писмености. На ово питање је позитивно одговорило 13 испитаника/испитаница објашњавајући да се таква деца на самом почетку осећају обесхрабљено и да је са њима потребно индивидуално радити. Међутим, овај осећај код деце временом се губи, и она врло брзо достижу ниво знања остале деце. Остали испитаници/испитанице, њих 41, сматрају да за развијање вештине писмености код деце предшколског узраста предзнање није потребно. Деца која поседују предзнање јесу у благој психолошкој предности, међутим, предшколски узраст јесте управо период када деца са лакоћом, спонтано усвајају писменост, и некада деца са slabим предзнањем постају успешнија. Деца која немају никакво или имају слабо предзнање међу вршњацима који то предзнање поседују заправо имају већу мотивацију, радозналија су и уочавају велику потребу да усвоје оно што њихови вршњаци већ знају.

Многи стручњаци (Hull & Hernandez, 2008; Hartas, 2012; McLane & McNamee, 1990; Raikes et al., 2006) тврде да постоји узрочно-последична веза између развијања вештине писмености и социо-економског статуса. Ово истраживање је показало да од укупног броја испитаника/испитаница њих 31 уочава разлику у развијању радних навика и усвајању нових знања између деце која имају различити економски и социјални статус.

Претпоследње питање односи се на претпоставку да образовање родитеља утиче на дететову спремност да приступи настави писмености. Са овом претпоставком слаже се 19 испитаника/испитаница. Они сматрају да деца у стабилним породицама, односно деца чији су родитељи високообра-

зовани брже напредују и имају већу мотивацију. Наиме, они такође сматрају да одрастање у образованој породици нуди више едукативних садржаја и да јесте подстицајнија средина за децу, јер деца усвајају и модел понашања својих родитеља. Насупрот томе, преосталих 35 испитаника сматра да образовање родитеља није пресудно, већ је пресудна родитељска посвећеност детету, односно колико је родитељ спреман да ради са дететом.

Пол, као једна од друштвених варијабли, и разлике између мушког и женског често су тема дискусије различитих дисциплина. Сходно тематици, једна од претпоставки овог рада јесте да се процес описмењавања разликује код мушке и женске деце. С тим у вези, последње питање у овом упитнику испитује да ли постоји разлика у когницији и перцепцији при усвајању писмености код мушке и женске деце. Већина испитаних, односно њих 36 сматра да не постоји, међутим преосталих 18 испитаника наводи да су женска деца у овом узрасту превасходно когнитивно зрелија, да се код њих брже развија фина моторика, а затим и да су знатижељнија, спретнија и посвећенија за разлику од мушке деце.

Као додатни коментар две васпитачице су навеле да се изгубила пракса да деца усвајају слова у првом разреду основне школе, а у предшколској установи да се играју писмености. Њихово искуство показује да родитељи често подучавају децу словима код куће, из страха да дете не заостане за другом децом.

3.2. Резултати добијени обрадом упитника за учитеље и учитељице

На основу обраде упитника утврђено је да око трећина испитаника/испитаница, тачније њих 39, сматра да је цртање по папиру, пискарање и имитирање слова зачетак писмености, док преостали испитаници/испитанице виде записивање одређених слова и препознавање одређеног гласа као почетак писмености.

Као и васпитачи и васпитачице, сви учитељи и учитељице су потврдили/е да деца на самом почетку формалног описмењавања имају већ неко предзнање о словима и гласовима. Они се слажу да предзнања која су деца стекла углавном потичу из предшколске наставе, али и из рада са родитељима. Поред тога, савремено доба и развој технолошких средстава допринео је томе да деца путем медијског садржаја или путем компјутерских игара имају довољно развијену свест о словима и њиховој функцији, чак и без инструкција родитеља.

Многи испитивачи и испитивачице, тачније њих 45, деле став да знање које су деца стекла у предшколској установи делује позитивно на спремност детета и помаже при наставку описмењавања. Интересантна су запажања појединих старијих учитеља и учитељица који наводе да примећују велику разлику у предзнању између ђака првака пре двадесетак година и сада. Они тврде да откада је похађање предшколске наставе законом обавезно, деца долазе спремнија за наставу и да је учитељу/учитељици олакшан приступ писмености. Међутим, наводи се да то никако није пре-

судно за даљи успех у школи, јер се даље свако дете развија у складу са својим интересовањима и навикама. Насупрот овом ставу, испитаници/испитанице, тачније њих 6, сматрају да настава у предшколској установи нема никакав бенефит. Као разлог томе наводе да деца нису имала адекватну методу подучавања писмености у предшколској установи и да се тешко исправља оно што је погрешно научено.

Највећи број испитаника/испитаница, њих 43, сматра да је развоју писмености код деце највише допринела настава у предшколској установи. Преосталих 8 испитаница има подељено мишљење: њих 6 сматра да је то настава у оквиру породице, док су 2 учитељице навеле да се само добром комбинацијом предшколске наставе и наставе у оквиру породице постиже добар резултат.

Са претпоставком да предзнање о концепцији и функцији слова утиче на почетак усвајања формалне писмености сложило се 44 испитаних учитеља и учитељица. Они су мишљења да некакво предзнање јесте пожељно, али никако није одлучујуће, а разлог томе јесте то што је план и програм наставе такав да не захтева од деце да имају предзнање о писању и читању. Деца у првом разреду основне школе имају сасвим довољно развијен стадијум когнитивних и перцептивних способности за усвајање знања о словима и гласовима. Преосталих седам испитаница сматра да је код ове деце недовољно развијена свест о функционисању слова и бројева, па је самим тим теже мотивисати их у раду.

Насупрот ставу васпитача и васпитачица, велики број учитеља и учитељица углавном примећује постојање узрочно-последичне везе између развијања вештине писмености и социо-економског статуса детета. Наиме, њих 40 дало је позитиван одговор наводећи да деца лошег материјалног и друштвеног статуса често немају вољу да се посвете учењу због тешких услова живота у којима одрастају. Такође, наводе претпоставку да услед таквог начина живота родитељи вероватно нису имали довољно времена да се посвете раду са децом и да код њих развију радне навике. Неретко се педагог/педагошкиња може сусрести са ситуацијом да ова деца имају и отпорност према учењу, као виду социјализације, јер им је пажња искључиво фокусирана на егзистенцију. Супротно овом ставу, 11 учитеља/учитељица је дало негативан одговор, истичући да је тој деци потребно само више стрпљења и посвећености.

Следеће питање на које је требало дати одговор јесте – да ли сматрају да образовање родитеља утиче на спремност детета да приступи настави писмености. Позитиван одговор дало је њих 39, сматрајући да образовани родитељи имају свест о важности образовања и дају деци правилне дирекције. Код такве деце су развијене радне навике и брже се социјализују, док њих 12 сматра да не постоји утицај такве врсте.

Последње питање, исто као и у упитнику за васпитаче и васпитачице, тиче се тога да ли постоји разлика у усвајању писмености између женске и мушке деце. Готово сви су се сложили да нема, само су три учитељице приметиле разлику и наводе да су женска деца прецизнија и заинтересованија.

Као додатни коментар један учитељ је желео да истакне управо повезаност средине у којој дете одраста и његовог општег успеха у школи. Наиме, он сматра да је посвећеност родитеља кључан фактор у усмеравању детета. Тако, дете које је од малена било изложено било каквим видовима активности, као што су спорт, одлазак у позориште, додатни часови страног језика и слично, углавном брже усваја нова знања и лакше се социјализује. Не мора нужно да значи да су образовани родитељи више посвећени образовању деце јер имају развијенију свест о сврси образовања, али је најчешће такав случај.

4. Закључак

На основу прикупљених података током овог истраживања основна хипотеза рада је потврђена. На то указује чињеница да је највећи број испитаних учитеља и учитељица, тачније њих 45 од 51 испитаних, потврдило да настава у предшколској установи позитивно утиче на спремност деце и на даље развијање вештине писмености. Преосталих 6 испитаника/испитаница наводи да деца немају квалитетно предзнање, међутим, требало би испитати да ли је томе допринела неадекватна настава у предшколској установи или неки други друштвени фактор. Слично истраживање спровели су Пијаста и Вагнер (2010). Они су помоћу мета-анализе усвајања алфабета код деце предшколског узраста потврдили да се настава алфабета, која је вођена у предшколској установи, показала успешнијом него настава која је вођена у оквиру породице.

Друга претпоставка, да друштвени фактори као што су социо-економски статус детета, окружење, породица, пол и слично утичу на развој писмености, делимично је потврђена. Истраживање је показало да око две трећине испитаника сматра да социо-економски статус утиче на развој писмености код деце. Такође, готово сви испитани васпитачи и васпитачице су се сложили да је окружење и контекст најважнији чинилац који помаже детету да декодира текстуални или симболички садржај који му је упућен.

За разлику од васпитача и васпитачица, учитељи и учитељице више примећују да су деца која потичу из образоване породице спремнија и да имају развијеније радне навике. Сматрам да у овом случају податак добијен од узорка испитаника, учитеља и учитељица пружа прецизније податке. Током четири године они су у позицији да озбиљније посматрају и прате развој основног формалног образовања на свим предметима, исто тако, они су детаљније упознати са социо-економским статусом детета и његовим породичним окружењем.

Ово истраживање није потврдило претпоставку да пол, као једна од друштвених варијабли, утиче на усвајање писмености. Другим речима, иако су трећина васпитача/васпитачица и три учитељице потврдили да постоји разлика, да су женска деца когнитивно зрелија и знатижељнија од мушке, мислим да се суштински когнитивни и перцептивни процеси описмењавања не разликују. Међутим, Гријак (2007) указује на податак који

говори у прилог томе да су женска деца напреднија у говору него њихови вршњаци мушког пола. Према томе, требало би испитати да ли је утицај пола на усвајање језика већи код мање деце, и да ли се тај утицај губи јер се временом језичке вештине уједначавају.

Слично томе, при тумачењу разлике у подацима који су пружили васпитачи/васпитачице и учитељи/учитељице требало би узети у обзир старосну групу деце с којима раде, другим речима, не сме се занемарити чињеница да социо-економски статус детета може имати више утицаја на старију децу и на њихова постигнућа у развоју писмености. Дете око 7 година има већи степен когнитивне зрелости и свесније је очекивања средине.

Ово истраживање указује на потребу да се развију посебни програми који ће охрабрити родитеље и одрасле да правовремено раде са децом, тако што ће да подржавају рано читање и писање, да их полако и постепено укључују у разне активности описмењавања, јер на тај начин могу значајно унапредити дететова каснија постигнућа у школи. Истраживања показују да темеље почетне писмености деца усвајају већ у домаћем окружењу, а да формални писани језик уче и у (пред)школском окружењу, под условом да се оно надограђује на оно што дете већ зна о писаном језику, и да се активности базирају на оне већ усвојене обрасцима усвајања писмености. Начини на које деца усвајају писменост пре школе могу да омогуће вредне податке за дизајнирање школског програма за описмењавање (Hiebert, 1988). Да би се обезбедила адекватна настава писмености, како у предшколској установи, тако и у школи, неопходна је и боља сарадња ове две установе, али и прецизнија концепција плана везаног за развијање почетне писмености код деце.

Литература

1. Cenčič, M. (2000). Preučevanje poučevanja pismenosti, *Sodobna pedagogika*, 51/117, 2, str: 38-51.
2. Goodman, Y. (2007). Documenting Critical Literacy Development in Classrooms. In Goodman, Y. & Martens, P. (eds.): *Critical Issues in Early Literacy*. London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, pp: 83- 95.
3. Гријак, Ђ. (2007). *На прагу писменост*. Београд: Задужбина Андрејевић.
4. Hartas, D. (2012). Children's social behaviour, language and literacy in early years, *Oxford Review of Education*, Vol. 38, No. 3, pp: 357- 376.
5. Hiebert, E. H. (1988). The role of Literacy Experiences in Early Childhood Programs, *The Elementary School Journal*, Vol. 89, No. 2, Special Issue: Early Childhood Programs in Public Schools, pp. 160- 171.
6. Hull, A. G. & Hernandez, G. (2008). Literacy. In Spolsky, B. & M. Hult, F.M. (eds.): *The handbook of Educational Linguistics*. Oxford: Blackwell publishing, pp. 328-340.
7. Клементовић, Ј. & Терзић, Д. (2013). Рана писменост из перспективе учитеља и васпитача, *Нова школа*, XI. Преузето 28. 03. 2014. <<http://www.pfb.unssa.rs.ba/Casopis/Broj11/17Jasmina.pdf>>
8. McLane, J. B. & McNamee, G. D. (1990). *Early Literacy*. London: Harvard University Press.

9. Митровић, М. (2010). Концепција писмености у букварима и почетницима, *Педагогика* LXV, 2, стр: 183- 193.
10. Raikes, H., Pan, B.A., Luze, G., Tamis-LeMonda, C.S., Brooks-Gunn, J., Constantine, J., Tarullo, L.B., Raikes, H.A., & Rodriguez, E.T. (2006). Mother-child bookreading in low-income families: Correlates and outcomes during the first three years of life, *Child Development*, 77: 924-953. Преузето 24.03.2014.: <<http://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1038&context=famconfacpub>>
11. Verhoeven, L. & Vermeer, A. (2006). Sociocultural variation in literacy achievement, *British Journal of Education Studies*, Vol.54, No. 2, pp: 189- 211.
12. Whitehurst, G. J. & Lonigan, C. J. (1998). Child Development and Emergent Literacy, *Child Development*, Vol. 69, No. 3. pp. 848-872.

Ms Ivana Vranić

CONCEPT OF INITIAL LITERACY IN PRESCHOOL CHILDREN

Summary: *The main goal of this paper is to examine the initial stage of the literacy process which takes place in early childhood. This paper is based on two hypotheses: firstly, that teaching literacy in preschool institutions has a positive effect on further literacy development and formal education, and secondly, that there are numerous socio factors, such as environment, family and socio-economic status, influencing the development of literacy in preschool children.*

For the purpose of this research, a sample group was selected, made up of 54 preschool teachers and 51 school teachers, who are well experienced in working with children. The research corpus consists of two questionnaires which have been processed. The methods used were both qualitative and quantitative methods. The data were collected in the city of Belgrade and Novi Sad, during the period from March-May 2014.

The data obtained provided the answers as to how the socio factors shape the early literacy development. Thus, not only the new approaches to early literacy development could be made, but also valid data could be obtained so that school syllabus for formal literacy skill development could be improved.

Key words: *early literacy, preschool children, preschool teachers, school teachers, education, reading skill, writing skill.*